

ИРИНА СЕДАКОВА НА 70 ГОДИНИ

Не е лесно да се пише за хора, които дълбоко уважаваш и цениш. От една страна е истинско щастие да срещнеш в живота си човек като Ирина Седакова – неуморен учен, преподавател, автор, изследовател на терен, човек с ярко определена гражданска позиция. От друга страна чувствам огромна отговорност и се страхувам да не прозвуча твърде субективно. Да, щастие е, или в терминологията на Ирина Седакова, истински „късмет“, да я познаваш – съдбата ни срещна преди доста време и сега, когато имам приятната задача да я поздравя за нейния юбилей, тя е пред очите ми – както винаги обаятелна, енергична, запалена и увлечена в научната си работа, образцов организатор, и, може би най-важно, както каза една нейна информаторка, „хубав човек“.

Ирина Александровна Седакова е родена на 17 март 1955 г. Диплома се във филологическия факултет на Московския държавен университет през 1978 г. (МГУ, Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова), където завършва аспирантура, защитавайки (през 1984 г.) дисертация на тема *Лексика и символика на българската коледна и новогодишна обредност*. Между 1983 и 1991 г. преподава български език в Московския държавен университет. От 1991 г. работи в Института по славянознание към Руската академия на науките (Институт славяноведения РАН), където е водещ научен сътрудник и ръководител на отдела по типология и сравнително езикознание. Ръководи Центъра за лингвокултурни изследвания BALCANICA (Центр лингвокультурных исследований BALCANICA), вицепрезидент е на Комисията „Календарни обреди“ (Календарные обряды) към Международното дружество на етнологите и фолклористите (SIEF). Тя е и академичен секретар на Руския комитет за изследване на Югоизточна Европа (AIESEE), председател на Организационния комитет на редовно провежданите „Балкански четения“ (Балканские чтения).

Участва в най-важните проекти на славистиката и балканистиката – събира материали за „Малък диалектологичен атлас на балканските езици“ (МДАБЯ, Малый диалектологический атлас балканских языков), член е на авторския колектив на етнолингвистичния речник „Славянски древности“ (Славянские древности).

През 1994–1996 г. преподава в Университета на Ексетър (Великобритания).

През 2007 г. защитава докторска дисертация *Лингвокултурни основи на родилния текст на българите* (Лингвокултурные основы родинного текста болгар). От 2008 г. е доктор по филология, професор в катедрата по теоретична и приложна лингвистика към Факултета по теоретична и приложна лингвистика, Институт по лингвистика, Руски държавен хуманитарен университет (РГГУ, Российский государственный гуманитарный университет). През 2008 г. по инициатива и под ръководството на Ирина Седакова е създаден център BALCANICA, който обединява и координира изследванията на славянските и балканските езици и култури, провеждани в научни центрове в Русия и по света. От 2010 г. чете лекции по етнолингвистика и теория на межкултурната комуникация в Руския държавен хуманитарен университет. От 2017 г. тя ръководи катедрата по типология и сравнително езикознание, като пази и продължава традициите на изключителните учени, ръководили тази катедра – В.Н. Топоров и В.В. Иванов, Т.М. Николаева и Ф.Б. Успенски. От същата 2017 г. е член на Комисията по балканско езикознание към Международния комитет на славистите. От 2021 г. е главен редактор на сп. „Славянознание“ (Славяноведение), основното периодично издание на Института по славянознание.

През ноември 2010 г. е гост-професор в Университета на Сасари (Сардиния, Италия).

Научните интереси на Ирина Седакова се формират през студентските ѝ години, докато учи в славянския (българския) отдел на Филологическия факултет на Московския държавен университет. За свои учители в областта на българския език тя счита Мирослав Янакиев и Надежда Котова, а в областта на сравнителното славянско езикознание и етнолингвистика – Н. И. Толстой, под чието ръководство пише дипломната си работа, а след това завършва аспирантура (1978–1983).

Научното творчество на Ирина Седакова е внушително по обем и респектира с качеството, широтата и дълбочината на разработваната проблематика и значимостта на постигнатите резултати. Тя е автор на повече от 450 публикации на руски, български, английски език в руски и чужди издания (книги, статии, рецензии, хроники, преводи от български и английски език, учебници, редакция на сборници и др.). През 2007 г. излиза нейната монография *Балканские мотивы в языке и культуре болгар. Родинный текст*, а година по-късно защитава докторска дисертация на същата тема. Книгата получава широко признание в славянския свят и през 2013 г. е преведена на български език и издадена от академично издателство „Марин Дринов“ със заглавие „Балкански мотиви в езика и културата на българите: Раждане и съдба“. Книгата и дисертацията са завършен етнолингвистичен анализ на един важен фрагмент от българската народна антропология – представите за раждането и първия етап

от живота на човека. Вниманието на авторката е насочено към терминологията, обредите и фолклорните данни. Ирина Седакова анализира речника на родилната обредност, разглежда паремии, поговорки, гатанки, обредни диалози и др., свързани с комплекса на родилната обредност; и накрая, като етнограф, представя структурата на местните ритуали и обичаи, техните функции и символика. Важен аспект на този труд е етнолингвистичната география – направена е ареална характеристика на лексиката и обредните форми. За първи път, и то толкова обстойно, се изучава родилният елемент на българската народна култура в контекста на балканския езиков съюз.

Основна тема в научната работа и творчество на Ирина Седакова остава българският език и българската традиционната духовна култура. Българската тема се доразвива и се разглежда в общославянски, балкански и по-нататък в общоевропейски етнокултурен контекст. С течение на времето интересите на изследователката се разширяват към нови области като етнокултурната ономастика (имена и назоваване, функции, семантика, семиотика на личните имена на българите), думи-концепти (съдба, живот, път, старост, начало, бедност–богатство, лекота–тежест, меко–твърдо, сбогуване и прошка и др.), роднинска терминология, народен календар, народна демонология, ценности в народната култура, народна религиозност и култ към светци, етнография на речта, език и поезика във фолклора (епитет и метафора в пословици и поговорки, проклетия, паремии), социоллингвистика (стереотипи, клишета, цитати, реклама, етикет, социални движения и др.), семиотика на културата и др. Ирина Седакова подхожда към тези теми задълбочено, връща се към тях многократно, посвещава им конференции и симпозиуми и вдъхновява своите колеги за участие в тяхното разработване.

Особено важна за самата Ирина е работата на терен, живите контакти с носителите на езика и духовната култура – тя е участвала много пъти в експедиции на територията на България, Бесарабия, Полесие.

Много ценен за всички славяни, а и за всички с интереси към традиционната народна култура, е петтомният етнолингвистичен речник „Славянские древности“, с редактор Н.И. Толстой, а Ирина Седакова е автор на 32 статии в него.

Организаторската работа ѝ отнема много време и някак си остава недооценена. Нека изтъкна, че от 1993 г. насам Ирина Седакова организира ежегодните международни конференции „Балкански четения“ и кръгли маси на Центъра за лингвокултурни изследвания „Балканика“ (общо са проведени повече от 25 такива конференции). От 2004 г. тя е ръководител на международен интердисциплинарен проект за изучаване на ритуалната година, в рамките на който са проведени 14 конференции в различни градове на Европа. Тя е организатор на шест секции на меж-

дународни конгреси, работила е по издаването на 13 годишни сборника на “The Ritual Year Working Group” и е редактирала шест тематични издания на периодичните издания “Folklore”, “Electronic Journal of Folklore” и “Yearbook of Balkan and Baltic Studies”.

Под редакцията на Ирина Седакова са публикувани над 40 тематични сборника, предварителни материали и резюмета от конференции и кръгли маси. Участвала е в много конгреси на слависти, балканисти, в множество международни и руски конференции и симпозиуми.

За големите си заслуги в изучаването на българския език Ирина Седакова е награждена със златна значка на БАН. През 2024 г. е удостоена със званието „Почетен деец на науката и високите технологии на Руската федерация“.

Ирина Седакова е не само високо ерудиран и авторитетен учен, получил национално и международно признание. Тя е с будно гражданско и патриотично чувство и отстоява своите граждански позиции. Всеки, който е бил в контакт с нея, се повлиява от нейната интелигентност, деликатност, благородство. Впечатлява нейното фино чувство за хумор, изключителното ѝ внимание към колеги, студенти и информатори от теренни проучвания. От името на всички тях поздравявам Ирина Седакова за юбилея и ѝ желая много здраве, късмет, творчески успехи. Тя е верен приятел на България и българите и аз се надявам ние да можем да отговорим със същата любов и уважение, каквито тя ни засвидетелства вече повече от 30 години.

Assoc. Prof. Maya Alexandrova, PhD

ORCID: 0000-0002-7881-9521

Department of General, Indo-European and Balkan Linguistics

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: mayaalexandrova2017@gmail.com